

Петар II Петровић Његош

(Поводом 160 година од објављивања *Горској вијенца*)

Његош је имао само 11 година када га је стриц Петар I Петровић Његош, владика и господар Црне Горе, довео у Цетињски манастир да „учи књигу“. А доиста је имао из чега учити и научити. У Библиотеци Петра I било је књига из најразличитијих области стваралаштва, пре свих *Библија* на неколико језика, класичне грчке драме, сабрана дела Гетеа, Шекспира и других класика; дела Ђержавина и Ломоносова, укључујући реторику, као и предавања из хемије и физике. Била је ту и вишетома Бифонова природно-научна енциклопедија, као и друге књиге из области природних наука и математике, радови грчких филозофа, изворно дати или уз коментаре приређени.

По природи веома радознао, обдарен многим талентима и генијалношћу, Његош је непрекидно учио, уз стално присутно осећање кривице да то не чини ни довољно добро, нити брзо. („Како ћу ја овако ненаучен ићи у Русију да се владим?“) У почетку су му учитељи били калуђери самог Цетињског манастира, и сваки од њих након кратког времена враћао би свог ученика господару са напо-

меном да „ово дијете већ више од мене зна“. Нешто мање од две године провео је и у манастиру Савини, у Топлој код Херцег Новог, где му је учитељ био игуман Јосиф Троповић, посебно заинтересован за математику, и са доста добрим знањем италијанског језика. У манастиру се и данас чува буквар (објављен 1693. године у Москви), из кога је Његош учио и у коме су сви примери дати на четири језика – руском, пољском, грчком и латинском. Бројеви су дати „по грађанскоме и црквеноме“; ово друго као слова грчког алфабета, свако слово додатно означено тачком. Значајну улогу у Његошевом образовању у периоду од 1827. до 1831. године имао је и познати, свестрано образовани српски песник Сима Милутиновић Сарајлија, који је на Цетиње приспео равно из Гетеовог Вајмара, где је имао прилике водити разговоре и слушати предавања великог песника. Посведочено је, иначе, да су „Раде Томов и Симо Милутиновић заједно читали и проучавали Дантеову Божанствену комедију“ (*Стил* 2, стр. 86, фуснота 4). У том периоду Његош је певао и своје прве песме (*Црмничани*,

Стил 2007

Бјелице, Кавајка, Мали Радојица и Нова њесма црнојорска о војни Русах и Турака) које је неколико година касније (1837) Сима Милутиновић објавио у *Пјеванији црнојорској*.

У међувремену Његош је 1830. (у седамнаестој години) постао световни и духовни поглавар Црне Горе, да би три године касније отпутовао у Русију, где је провео око три месеца и уз највеће почести, у присуству самог руског цара Николаја I рукоположен за епископа („постануо владиком“). Из Петрограда је писао Вуку Караџићу и у усхићењу га обавестио како већ у рукама „имаде(м) и Хомера на руском језику Гнедичем преведена“, из чије ће *Илијаде* прву песму касније превести на српски језик, и то у духу нашег народног епског стваралаштва, додуше са „његошевским десетерцем“ („Српски је Хомер у народној поезији ко ју хоће разумјети и коме је српскост мила; а ко неће, залуд му сва добра качества праве поезије у народним пјеснама, у којима се налазе“).

При повратку из Русије донео је на Цетиње преко 800 књига и штампарију, на којој је већ 1834. године штампао две своје збирке песама: *Пустинњак цетињски* и *Лијек јаросџи њурске*. (Уз штампарију амбициозни млади владар је отворио и прву основну школу, установио сенат, укинуо аустроугарско гувернадурство, организовао судове, увео порез, средио политичке прилике у земљи). Међутим, већ у припремама за пут у Русију био је одлучио да напише и једну већу песму како би се представио и као потпуно оформљен песник, па је почетком 1833. године певао *Глас каменштака* (само једна песма са 1546 стихова) у коме су опевана „јуначка дјела Црне Горе“ у периоду 1711–1813. године. Увидом у садржај песме (преко превода на италијански) аустријска цен-

зура није одобрила штампање, и Његош је без ње отпутовао у Русију. Песма иначе никада није штампана у оригиналу, изгубљена је, и данас постоји само у форми повратног превода са италијанског. Две године касније (1835) била је довршена и *Свободијада* (са укупно 6668 стихова у десет песама) у којој су опевани исти они догађаји из *Гласа Каменштака*, као што ће исте те догађаје песник још једном опевати у седморо кола поетског драмског дела *Лажни цар Шћепан Мали*, али и у значајном броју песама *Опједала српској* (што Његошевих, што народних).

Овај веома плодни рад у поетском стваралаштву од 1833. до 1837. године замењен је стваралачком паузом од читавих седам година. Остаће непознато на који начин је Његош током тих седам година „проектиовао“ своја три главна и у свему грандиозна дела, али је чињеница да су сва три била завршена за само нешто више од две године: *Луча Микроkozма*, величанствена химна свеопштој хармонији Универзума, 1845; *Горски вијенац*, грандиозни еп о оваплоћењу космичког слова у слово човека, у јануару 1847, и *Лажни цар Шћепан Мали*, свевремено људско сведочење о великој игри позиција и утицаја, написан до средине 1847. године, мада објављен тек 1851, само неколико месеци пре песникове смрти (*Триптих* – као једно јединствено дело!). Држећи се принципа „исто то, само мало друкчије“, иначе тако честог у српској народној поезији, кључне идеје које ће до савршенства развити у свом *Триптиху* (*Лучи*, *Вијеницу* и *Шћепану*), Његош је најпре исказао у појединим својим песмама, какве су *Црнојорац свемоћућем Боју*, *Заробљен Црнојорац од виле*, *Ода сунцу*, *сијевана ноћу без Мјесеца*, *Мисао*, као и у неколико других.

Да је Његош заиста унапред пројектовао, не само поетске садржаје и фило-

софске суштине, већ и структуре, композиције и форме, има (додуше скривених) доказа напретек. Тако је за *Лучу микро-козму* строго одредио и број страница на којима дело треба да буде штампано („Нек буде у октаву печатано, по двадесет стихова на свакојему образу“). Штапање *Горској вијенца* непосредно је надгледао током четири месеца боравка у Бечу („Владика сам држао друго поправљање и потоње прегледање“ – сведочи Његошев секретар Милорад Медаковић). У рукописној верзији Горског вијенца писаној руком песника на 33 дугачке странице (потпуно самосталној верзији, која досеже само до 1528. стиха) кола су поређана тако да прво коло пева о нашим поразима и погибијама, па два кола о победама и слави; поново два кола о погибијама и поразима и, на крају, једно о победи и слави. У штампаној верзији, пак, прва три кола певају о поразима, а преостала три о победама и слави. При томе, у штампаној верзији казивање једне личности може да се протегне на две, три, или највише до четири странице, док је у рукописној верзији допуштено највише по једно преношење на следећу страницу.

Први је Милан Решетар запазио различит редослед кола у рукописној и штампаној верзији Вијенца, али нажалост и олако закључио да се „песник у последњем тренутку, пред штампање, предомислио“. Као да се може тек тако „премештати“ поетско ткиво?! Једна дубља анализа, међутим, показује да се разлози за ово „премештање“ налазе у Његошевој потреби да успостави сагласност свог поетског универзума са универзумом – светом, уводећи вишеструке „раскрснице“ и вишезначност у казивању, па и вишезначност самих језичких израза (видети *Стил* 2, стр. 85 и *Стил* 3, стр. 171). У ту сврху су и „накнадно додати“ стихови, што је резул-

тирало тиме да се рукописна и штампана верзија Вијенца значајно разликују.

Смисао вишезначја исказаног у Горском вијенцу, и Горским вијенцем, лакше је разумети кад се сазна да је Његош пре Горског вијенца и Свободијаду дао у две верзије, мада са минималним разликама: верзију која се и данас чува, у рукопису, у Петроградској библиотеци, и ову штампану, коју је први објавио Љуба Ненадовић, на Његошеву молбу. [Као што се у време штампања Вијенца био преселио у Беч на четири месеца, тако се и у време преписивања Свободијаде Његош био преселио у Мајине на месец дана, заједно са Вуком Врчевићем, који је педантно обавио посао преписивања, уз Његошево надзирање целине посла, а посебно нијансирања разлика једне и друге верзије.]

Занимљив случај су и редови тачкица у Посвети (Карађорђу), датој на почетку Горског вијенца. Смисао тих „редова тачкица“ први је покушао да протумачи Стјепан Митров Љубиша у коментарима Горског вијенца; било је то пето по реду издање, прво латинично, објављено у Задру. И било је то први пут да неко коментарише садржај. За редове тачкица Љубиша каже да је то последица „ујасне аустријске цензуре“, чему се успротивио Вук Врчевић (у књизи „Живот Петра II Петровића Његоша, владике црногорскога“), сведочећи да је њему „сам Владика“ говорио о томе, у смислу да кад се дух песника замори, и дигне се пут Неба да се одмори, рука остане „сама да пише“ и испишује те „врсте тачкица.“ На сличан начин Његош се нашалио са Врчевићем и код објашњавања зашто је своје једино прозно дело „Житије Мрђена Несретњиковића, њим самим списано“ завршио са „ова четири слова: Н ... или Н ... Н ... Н ...“ На Врчевићево питање шта му то значи, Његош је одговорио: „Новци, Новци, Новци!“ А

Његош се заправо бавио сасвим другим стварима – питањима вишезначја и „недо-значја“, тачније – питањима устројства универзалног „Слова“ [Универзалног кода, како би се данас рекло (*Стил* 3, стр. 178–181)].

А кад је реч о *Универзалном коду*, ваља и овде подсетити се на чињеницу да је Његош своја три најзначајнија дела и формално ујединио у једно дело, и то тако што је „удесио“ да број стихова *исцред* и *иза* „средишње тачке“ буде у релацији са *Златним пресеком* (са најбољом могућом симетријом, пропорцијом и хармонијом у исто време). „Средишња тачка“ као „раскрсница“ и обједињујућа релација: *йразно-йолу-йуно*. У *Лучи йразно месѿо* као недостајући 950. стих, то јест 280. стих III песме (који је Сима Милутиновић додао на своју руку), у *Вијенцу йолустѿих*, као 2235 стих по реду („а од тога...“), и у *Шћепану као йун* стих, 1997. стих по реду, то јест 278. стих III чина („док све наше силе изломимо“). [Упоредити: *Стил* 3, стр. 180, тачка 6 и стр. 181, Слика 3: у л + в + ш *исцред* има стихова $949 + 2234 + 1996 = 5179$ и *иза* $1060 + 584 + 2107 = 3751$; разлика је: $5179 - 3751 = 1428$; однос *разлике* и броја стихова *иза* је $1428 : 3751 = 0,381$ што је квадрат Златног пресека (квадратни корен из 0,381 је 0,617 а Златни пресек је 0,618, што је „неслагање“ за јединицу чак на трећој децимали?!). Имајући то у виду, јасно је и да се и однос делова *исцред* и *иза* („средишње тачке“) такође налази

у релацији са Златним пресеком, јер је $5179 : 3751 = 1,381$.]

Све ове овде наведене „загонетке“ структурирања поетског дела тичу се Његошевог оригиналног трагања за универзалним *Лојосом*, за свеопштим сагласјем у Природи („И ја, како твар умна Створитеља треба согласију општем да подражавам“). Та Његошева специфична оригиналност додатни је разлог што се увек изнова и изнова морају приређивати његова дела, са основном идејом – повратка на изворник. Отуда, поводом ове јубиларне, 160. године од објављивања *Горској вијенца*, за очекивати је да ће се неко досетити да у оквиру једних те истих корица објави репринт првог издања, транскрибовану рукописну варијанту и данашње – критичко издање. Потом исто и за *Лучу*, и делимично и за *Шћепана Малог* (делимично, с обзиром на то да је рукопис изгубљен). Такво критичко издање сва три дела, заједно са монументалном књигом *Енциклопедија Његош* (1999. на српском, на преко хиљаду страница, и 2006 на енглеском, на преко 500 страница – *Пиѿура*, Београд, под уредништвом неуморног Томе Симоновића) представљаће незаобилазну ризницу знања и умовања за будућа поколења, а посебно за истраживаче Његошевог дела, којих ће свакако бити и међу будућим генерацијама у матици и расејању.

Милоје М. Ракочевић (Београд)